

בפתיחתו ל"אורות" - שולל הרב זצ"ל תפיסות חיצוניות בקשר
שבין העם והארץ, "ארץ ישראל איננה דבר חיצוני, קנין חיצוני לאומה,
רק בתור אמצעי למטרה של ההתאגדות הכללית והחזקת קיומה
החומרי, או אפילו הרוחני".⁴ הוא שולל את ההסבר המקובל הרואה
בארץ רק כחבל ונחלה לקיום הפיזי וכמקור מחיה ליושבים עליה, או
אפילו בדרגה יותר גבוהה כמקור השראה ליצירה תרבותית, או כגורם
מלכד לשמירת האומה כמרכז רוחני. שתי תפיסות אלו שנאבקו על
דמותה של התנועה הציונית לראות בארץ ישראל כמקום מנוחה
מרדיפות הגויים - בפתרון המדיני מיסודו של הרצל שרצה לפתור את
"צרת היהודים" - או במגמה הנקראת רוחנית שהציג אחד-העם
לראות בארץ ישראל מרכז רוחני - לפתור את בעיית היהדות. על כן
כתב: "ארץ ישראל היא חטיבה עצמאית קשורה בקשר חיים עם
האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם מציאותה".⁴ ישנה הויה
משותפת לשניהם וקיימת תלות מוחלטת בין העם והארץ, הקשורים
זה בזה בקשר של חיים, שאין ישראל נקראים גוי אחד - רק בארץ
"עמה אקרון אחד ולא אינון בלחדייהו"

אין כוונתו להצביע על גורם זה כגורם יחיד

4

אבל רכי אפרהם אמר⁷¹ כי הזכיר הכתוב הזה
להודיע כי מעלה גדולה לארץ ישראל ומי שיש לו חלק בה חשוב
הוא כחלק העולם הבא.

הוא כחלק העולם הבא.

5

י"ח בד"א מחוצה לארץ לחל או סארץ ישראל לארץ ישראל אבל סחוצה לארץ
לארץ ישראל כופין אותה לעלות אפילו מנוה היפה לנוה הרע ואפילו מסקום שרובו ישראל למקום שרובו עכרם טעלון ואין
סוציאין סארץ ישראל לחוצה לארץ ואפילו מנוה הרע לנוה היפה [ואפילו מסקום] שרובו עכרם למקום שרובו ישראל
כ אשר יהאיש לעולה לארץ ישראל והיא אינה רוצה תצא בלא כתובה. אמרה היא לעלות והוא אינו רוצה יוציא ויהי
כתובה. והוא הדין לכל סקום סארץ ישראל עם ירושלים, שהכל טעלון לארץ ישראל ואין הכל סוציאין מסם. הכל טעלון
לירושלים ואין הכל סוציאין מסם:

כגלגל - הלכות אילנה בביק י"ג

ארץ-ישראל איננה דבר חיצוני, קנין חיצוני לאומה, רק בתור אמצעי למטרה
של ההתאגדות הכללית והחזקת קיומה החומרי או אפילו הרוחני. ארץ-ישראל היא
חטיבה עצמאית קשורה בקשר חיים עם האומה, חבוקה בסגולות פנימיות עם
מציאותה. ומתוך כך אי אפשר לעמוד על התוכן של סגולת קדושת ארץ-ישראל,
ולהוציא לפועל את עומק חבתה, בשום השכלה רציונלית אנושית. כיראם ברוח ד'
אשר על האומה בכללה, בהטבעה הטבעית הרוחנית אשר בנשמת ישראל, שהיא
ששולחת את קויה בצבעים טבעיים בכל הארחות של ההרגשה הבריאה, ומורחת
היא את זריחתה העליונה על-פי אותה המדה של רוח הקדושה העליונה, הממלאת
חיים ונעם עליון את לבב קדושי הרעיון ועמוקי המחשבה הישראלית. המחשבה
על-דבר ארץ-ישראל, שהיא רק ערך חיצוני כדי העמדת אגודת האומה, אפילו
כשהיא באה כדי לבצר על-ידיה את הרעיון היהודי בגולה, כדי לשמור את צבאנו
ולאמץ את האמונה והיראה והחזוק של המצות המעשיות בצורה הגונה, אין לה
הפרי הראוי לקיום, כי היסוד הזה הוא רעוע בערך איתן הקודש של אי. האמוץ
האמתי של רעיון היהדות בגולה בא יבא רק מצד עמק שקועו בארץ-ישראל, ומתקות
ארץ-ישראל יקבל תמיד את כל תכונותיו העצמיות. צפית-ישועה היא כח-המעמיד
של היהדות הגלותית, והיהדות של ארץ-ישראל היא הישועה עצמה.

ספר אורות - ארץ ישראל

3

ת"ד לעולם ידור ארם בא"י אפי' בעיר שחובה עוברי
טובים ואל ידור ברו"ל ואפילו בעיר שחובה ישראל שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל
הדר בתוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה שגא' לחת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים וכל
שאינו דר בארץ אין לו אלוה אלא לומר לך כל הדר ברו"ל כאילו עובר עבודת טובים וכן ברוח הוא אומר
כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וכי מי אשר לו לודו לך עבוד אלהים
אחרים אלא לומר לך כל הדר ברו"ל כאילו עובר עבודת טובים * וירא הוה קמשחמש מיניה דרב יהודה
בעא למסק לארץ ישראל דאמר רב יהודה כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה

מטבת כתיבת ק"י

6

הוא נברא דנפלה ליה יבמה
בי חזאה אתא לקמיה דר' חנינא א"ל מהו למיתת ולבמה יא"ל * אחיו
נשא כותית ומת ברוך המקום שנהרגו והוא יד אחריו

א"ל חמא טא כותים
ומה נכון ט' קמחה טמיה ט"פ מ"ט לפיל כל הדר נחיל כל הדר נחיל סכסום טככים וכו"ט טמיה
ואמר נכון כמקום שנהרגו דהייט טמיה נלה זמני נני זלם וקיל: כך מסור נחמה הדיי

היהודים נהרגו ק"י

8

אחד הדברים האלה הוא מה שאמר: "הכל מעלין לארץ ישראל
ואין הכל מורידין", - ולפי זה פסקו כי האשה שאינה רוצה לעלות עם
בעלה לארץ ישראל, תצא בלא כתובה, וכן, להפך, האיש שאינו
רוצה לעלות עם אשתו לארץ ישראל, יוציא ויתן כתובה, ועוד אמרו:
"לעולם ידור אדם בארץ ישראל בעיר שרבה גוים ואל ידור בחוצה
לארץ ואפילו בעיר שרבה ישראל, - שכל הדר בארץ ישראל דומה למי
שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה למי שאין לו אלוה, - וכן
הוא אומר בנדר: "כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה', לאמר לך
עבוד אלהים אחרים" - לומר לך: כל הדר בחוצה לארץ כעובד עבודה
זרה" (אמנם את מצרים ראו כעומדת במעלה מעל לשאר ארצות חוץ
לארץ, אך ממנה דנו קל וחמר עליהן, באמרו: "ומה מצרים, שנכרתה
עליה ברית, אסור, - שאר ארצות לא כל שכן?!"). ועוד אמרו: "כל
הקבור בארץ ישראל כאלו קבור תחת המזבח", והיו משבחים את מי
שמת בה יותר ממי שהובא אליה לאחר מותו, - שכן אמרו: "אינה דומה
קולטתו מחיים פקולטתו אחר מיתה"; גדולה מאת! מי שהיה ביבולתו
לדור בה ולא עשה פן, כי אם צנה כי שאהוה אליה לאחר מותו, עליו
אמרו: "בתיכם - ינחלתי שמתם לתועבה", במיתתכם - ותבאו
ותמטאו את ארצו". וכמה הפליג ר' חנינה להקפיד בזה! - כי כשנשא
אם מתר לפלוני לצאת לחוצה לארץ, ליבם את אשת אחיו - אמרו:
"אחיו נשא גויה - ברוך המקום שנהרגו! הוא ירד אחריו!". וכן אסרו
תקמינו למפר קרקע בארץ ישראל לנכרי, ואף אסרו למפר קורות בית
והנחית מקומו חרבי

כנסו, כנסו, כנסו

[טו]

9

קדושת הארץ וקדושת המצוות
אמנם ידידי הגאון ר' יעקב דוד רידב"ז שליט"א, העיר בקונטרס-
השמיטה אשר לו: איך אפשר לומר, שנתיר להפקיע את מצות שביעית
ע"י הפקעת המכירה, משום שאנו אומרים שלגבי שביעית בזמן הזה
יש קנין לנכרי להפקיע, משום ישוב-ארץ-ישראל, - הרי כיון שאנו
מפקיעים אותה מקדושתה אין כאן מצות ישוב-ארץ-ישראל.

אין כוונתו להצביע על גורם זה כגורם יחיד

10

אבל כ"ז מיוסד רק על הסברא, שאין שום מעלה אחרת לארץ ישראל
מלבד מה שעל ידה אפשר לקיים את המצוות התלויות בה, והיא לפי
זה רק כעין הכשר להמצוות התלויות בארץ, לפיכך כשמפקיעים חובת
המצוות, אפילו ע"פ הכרח, שוב אין כאן מצות ישוב ארץ ישראל, ובאמת
לא כן הדבר; וסברא זו אינה מיוסדת ע"פ עיקר יסודה של תורה, התלויה
ביסוד קדושתה העליונה גם היא בארץ ישראל, ו"מלכה ושריה בגוים
אין תורה" וכיון שגלו ישראל ממקומם אין לך ביטול-תורה גדול מזה
(חגיגה ה.). כי ארץ-ישראל דומה בזה לתלמוד-תורה: ותלמוד-תורה,
אע"פ שהוא מביא לידי מעשה המצוות כולן, מכל-מקום חלילה לומר,
שערכה של תורה איננו כ"א הכשר למעשה המצוות, אבל היא עליונה
וחשובה בקדושתה בפני עצמה, עד שאפילו כשלומדין מה שאי אפשר
לקיים כלל אין שיעור למעלת הלימוד ההוא, ועוד הוא גדול באיזה
פנים מן הלימוד שאפשר לקיימו במעשה, שהרי זה נחשב ג"כ עשייה,
כדאמרינן (מנחות ק"א א); "כל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב
חטאת וכל העוסק בתורת אשם כאילו הקריב אשם", ואין שיעור למעלת
התורה של הלימוד בדברים שאין להם שום יחש לעניני מעשים, כי היא
בעצמה עליונה מכל, אלא שבכלל גדול מעלתה כלולה גם מעלה
זו שהיא מביאה לידי מעשה. - כמו כן היא קדושת ארץ ישראל,
אע"פ שבקדושתה היא מביאה אותנו גם בחורבנה לידי כמה מצוות,
שאינן לנו דוגמתן בחוץ-לארץ, וק"ו בבנינה, "מי מנה עפר יעקב", מ"מ לא
זה הוא כל עיקר מעלתה, עד שנאמר, שאם מתבטל חיובן של כמה
מצוות או אם יש איזה דוחק, המונע מקיום המצוות ומכריח לבקש
דרכים כדי להיות נפטרים מהן מפני הדוחק, יגרע בזה ערך קדושתה
וחיבת מצוות ישיבתה. כי לא כן הוא, ואפילו אם מפני הדוחק צריכים
להפקיע איזו מצוה מהמצוות התלויות בארץ לא יפול על זה, חס-רשלום,
לבם של הזוכים להסתופף בצלצח קדושת חיבת נעימת ארץ-חמדה אשר
עיני ה' אלהינו בה תמיד, מראשית השנה עד אחרית שנה, "מה ידידות
משכנותיך ה' צבאות נכספה וגם כלתה נפשי לחצרות ד', לבי ובשרי
ירגו אל אל חי". כי עצם ישיבת ארץ ישראל מצד עצמה שקולה היא
נגד כל המצוות שבתורה, שבכלל כל המצוות כלולות גם כל המצוות
התלויות בארץ. כדאמרינן בספרי (סי' פ): וישבת בארצם. מעשה ברבי
יהודה בן בתירא ורבי מתיא בן חרש ורבי חנינא בן אחי ר' יהושע ורבי
יונתן, שהיו יוצאים לחוץ-לארץ והגיעו לפלטום, חזרו את ארץ ישראל,
זקפו עיניהם וולגו דמעותיהם וקרעו בגדיהם, וקראו המקרא הזה: וישבת
בארצם. וחזרו ובאו למקומם, אמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד
כל המצוות שבתורה.